

Saša Paškvan, Paolo Visonà

with the collaboration of Ivan Pamić / u suradnji s Ivanom Pamićem

A Previously Unknown Silver Coin of Issa from Central Dalmatia

Dosad nepoznati srebrni novac Ise iz srednje Dalmacije

Saša Paškvan
Croatia, 51000 Rijeka
Kršinićeva 22
sasapaskvan1@ri.t-com.hr

Paolo Visonà
USA, Lexington 40506-0090
School of Art and Visual Studies,
University of Kentucky
236 Bolivar St.
paolo.visona@uky.edu

UDC: 737.1(497.583Trilj)
737.1(497.583Issa)(210.7Vis)“-0200/-0175”
Original scientific paper
Received: 2 September 2020
Accepted: 23 October 2020

Saša Paškvan
HR, 51000 Rijeka
Kršinićeva 22
sasapaskvan1@ri.t-com.hr

Paolo Visonà
USA, Lexington 40506-0090
School of Art and Visual Studies
University of Kentucky
236 Bolivar St.
paolo.visona@uky.edu

UDK: 737.1(497.583Trilj)
737.1(497.583Issa)(210.7Vis)“-0200/-0175”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 2. 9. 2020.
Prihvaćeno: 23. 10. 2020.

A silver coin recently found by detectorists in the environs of Trilj can be attributed to Issa, a Greek city on the island of Vis, on cogent epigraphic, iconographic, and stylistic grounds. It is the first example of an Issaeon silver coin on record and may be dated between 200 and 175 BC. The coin's weight (4.84 g) suggests that it could have circulated as a reduced Corcyraean didrachm.

Key words: *J. Brunšmid, Corcyra, didrachm, Issa's wine industry, jugate busts, kantharos, A. Matijašević Karamaneo, Trilj*

Srebrni novac koji su detektoristi nedavno pronašli u okolini Trilja može se pripisati Isi, grčkome gradu na otoku Visu, i to na uvjerljivim epigrafskim, ikonografskim i stilskim osnovama. To je prvi zabilježeni primjerak isejskoga srebrnog novca, a može se datirati u razdoblje između 200. i 175. g. pr. Kr. Težina novca (4,84 g) sugerira da je možda bio u optjecaju kao reducirana korkirska didrahma.

Ključne riječi: *J. Brunšmid, Korkira, didrahma, isejska vinska industrija, združena poprsja, kantar, A. Matijašević Karamaneo, Trilj*

The coinage of Issa, a Greek city on the island of Vis, hitherto believed to have been minted exclusively in bronze, was first investigated by Antun Matijašević Karamaneo (1658–1721). A native of Vis and a versatile scholar who was very familiar with Issaeian antiquities, Karamaneo discussed Issa's coin types in his letters to various correspondents and in an essay written after 1710 that was published posthumously.¹ Five Issaeian coins from the Silvestri collection in Rovigo's Seminario Vescovile were probably donated by Karamaneo, who taught at this Italian seminary between 1696 and 1699 and was a personal friend of Count Camillo Silvestri (1645–1719), a prominent collector. This can be inferred from a letter written by Silvestri on October 15, 1715 (now preserved in the library of Split's Arheološki muzej), in which he acknowledged receiving a gift of Issaeian coins from Karamaneo.² Two Issaeian coin types similar to those described by Karamaneo were later mentioned by Alberto Fortis, the author of a famous *Viaggio in Dalmazia*. According to Fortis (who visited Vis only once), "*Si trovano due Monete degl'Issei, l'una delle quali à il capo di Pallade armata dal dritto, e un'anfora dal rovescio; l'altra porta in luogo dell'anfora una capra*".³ His correspondence has revealed that he became an enthusiastic collector of Issaeian coins.⁴ J. H. Eck-

Novac Ise (*Issa*), grčkoga grada na otoku Visu, za koji se dosad vjerovalo da je kovan isključivo od bronce, prvi je istraživao Antun Matijašević Karamaneo (1658. - 1721.). Rodom s Visa i svestrani učenjak koji je vrlo dobro poznao isejske starine, Karamaneo je u svojim pismima i u posmrtno objavljenom ogledu napisanom nakon godine 1710. razmatrao tipove novca Ise.¹ Pet primjeraka isejskoga novca iz zbirke Silvestri u *Seminario Vescovile* u Rovigu vjerojatno je darovao Karamaneo, koji je predavao u tom talijanskom sjemeništu od 1696. do 1699. godine i prijateljevao s istaknutim kolekcionarom, grofom Camillom Silvestrijem (1645. - 1719.). To se može zaključiti iz pisma koje je Silvestri napisao 15. listopada 1715. (danas u knjižnici Arheološkoga muzeja u Splitu), u kojemu je naveo da je od Karamanea dobio na dar isejski novac.² Dva tipa isejskoga novca slična onima koje je opisao Karamaneo poslije je spomenuo Alberto Fortis, autor poznatog djela *Viaggio in Dalmazia*. Fortis (koji je Vis posjetio samo jednom) napisao je sljedeće: *Si trovano due Monete degl'Issei, l'una delle quali à il capo di Pallade armata dal dritto, e un'anfora dal rovescio; l'altra porta in luogo dell'anfora una capra*.³ Njegova prepiska otkriva da je postao zaneseni kolekcionar isejskoga novca.⁴ Poslije će broj

- 1 Mattiassevich Caramaneo 1858, p. 683: "*Coniò le sue monete colle lettere greche ΙΣ in faccia sopra la bocca d'un'anfora co' manichi e nel rovescio un grappolo d'uva con foglie di viti*." Id., p. 685: "*Altra loro impronta si vede nelle medaglie che da una parte hanno le medesime due lettere greche ΙΣ e dall'altra la figura d'un caprone [...]*" Although the latter description is unclear and Karamaneo did not mention the obverse type, he believed that other coins bearing the ethnic ΙΣ and different types could be assigned to Issa: "*assegnarsi possono a Lissa nell'Adriatico le altre medaglie tutte colle stesse lettere greche ΙΣ sebbene con impronte diverse*" (*ibidem*, p. 685). For Karamaneo's numismatic works see Novak 1956, p. 472. Some information extracted from a manuscript by Karamaneo is found in Stanich 1926 and 1927 (originally published in 1864). See also Lučin 2018, p. 173.
- 2 See *Proposta del Sig:r C. Camillo Silvestri Al Sig:r D:r D. Antonio Caramaneo. Lissa*, in Arheološki muzej u Splitu, manuscripts of A. Matijašević Caramaneo vol. II, position 50 b 56/2, fol. 52r to fol. 55v. Cf. Bacotich 1928, pp. 233–234, quoting the preface of A. Zanello, "*Riflessioni*" del dott. Antonio Mattiassevich-Caramaneo, Spalato 1900; Novak 1956, p. 470, n. 47. For the Silvestri coin collection see Romagnolo 1969, pp. 28–30 and Gorini 1993, p. 294, n. 76. One of the Issaeian coins in Rovigo has been published by Gorini 2005, p. 336 (no. 4), who has not discussed Karamaneo's relationship with Silvestri.
- 3 Fortis 1774, pp. 164–165. Fortis' description of the first pair of coin types is puzzling. A translation of this passage in Fortis 1778, p. 224, gives the wrong impression that these coins were found at Komiža. Pouqueville 1826, p. 8, n. 1, borrowed Fortis' description without acknowledging his source.
- 4 See Milčetić 1912, p. 236, no. 33; Duplančić 2006, p. 381; Giurgevich 2010, pp. 79–80, 86, 153, 212. In a letter written on 18 and 24 May, 1782, by Fortis to R. A. Michieli Vitturi, a resident of present-day Trogir, Fortis pointed out that Issa's coins bear the legend ΙΣ and must be of at least three different types: "*sono segnate ΙΣ e deggiono essere almeno di tre tipi differenti*". We are grateful to Arsen

- 1 Mattiassevich Caramaneo 1858, str. 683: *Coniò le sue monete colle lettere greche ΙΣ in faccia sopra la bocca d'un'anfora co' manichi e nel rovescio un grappolo d'uva con foglie di viti*. Isto, str. 685: *Altra loro impronta si vede nelle medaglie che da una parte hanno le medesime due lettere greche ΙΣ e dall'altra la figura d'un caprone [...]*. Iako je potonji opis nejasan i Karamaneo nije spomenuo aversni tip, vjerovao je da se ΙΣ mogu pripisati i drugi novci na kojima je etnik ΙΣ, kao i različiti tipovi: *assegnarsi possono a Lissa nell'Adriatico le altre medaglie tutte colle stesse lettere greche ΙΣ sebbene con impronte diverse* (*ibidem*, str. 685). O Karamaneovim numizmatičkim djelima v. Novak 1956, str. 472. Neke informacije iz rukopisa Karamanea nalaze se u Stanich 1926 i 1927 (izvorno objavljeno 1864.). V. i Lučin 2018, str. 173.
- 2 *V. Proposta del Sig:r C. Camillo Silvestri Al Sig:r D:r D. Antonio Caramaneo. Lissa*, u Arheološkome muzeju u Splitu, rukopisi A. Matijaševića Caramanea, sv. II., 50 b 56/2, listovi 52r do 55v. Usp. Bacotich 1928, str. 233–234, s citatom predgovora iz: A. Zanello, "*Riflessioni*" del dott. Antonio Mattiassevich-Caramaneo, Spalato 1900; Novak 1956, str. 470, bilj. 47. Za zbirku novčića Silvestri v. Romagnolo 1969, str. 28–30, i Gorini 1993, str. 294, bilj. 76. Jedan isejski novac iz Roviga objavio je Gorini 2005, str. 336 (br. 4), koji nije razmatrao Karamaneov odnos sa Silvestrijem.
- 3 Fortis 1774, str. 164–165. Zbunjuje Fortisov opis prvoga para tipova novca. Prijevod ovoga odlomka u Fortis 1778, str. 224, stvara pogrešan dojam da su novci pronađeni u Komiži. Pouqueville 1826, str. 8, bilj 1, posudio je Fortisov opis bez navođenja izvora.
- 4 V. Milčetić 1912, str. 236, br. 33; Duplančić 2006, str. 381; Giurgevich 2010, str. 79–80, 86, 153, 212. U pismu koje je napisao 18. rujna i 24. svibnja 1782. R. A. Michieliju Vitturiju, stanovniku Trogira, Fortis je istaknuo da isejski novci imaju natpis ΙΣ te da nužno postoje najmanje tri različita tipa: *sono segnate ΙΣ e deggiono essere almeno di tre tipi differenti*. Zahvaljujemo Arsenu Duplančiću na ovim referencama i skretanju pozornosti na pismo grofa Silvestrija upućeno Karamaneu (spomenuto u bilješki 2). V. i Muljačić 2011, str. 260.

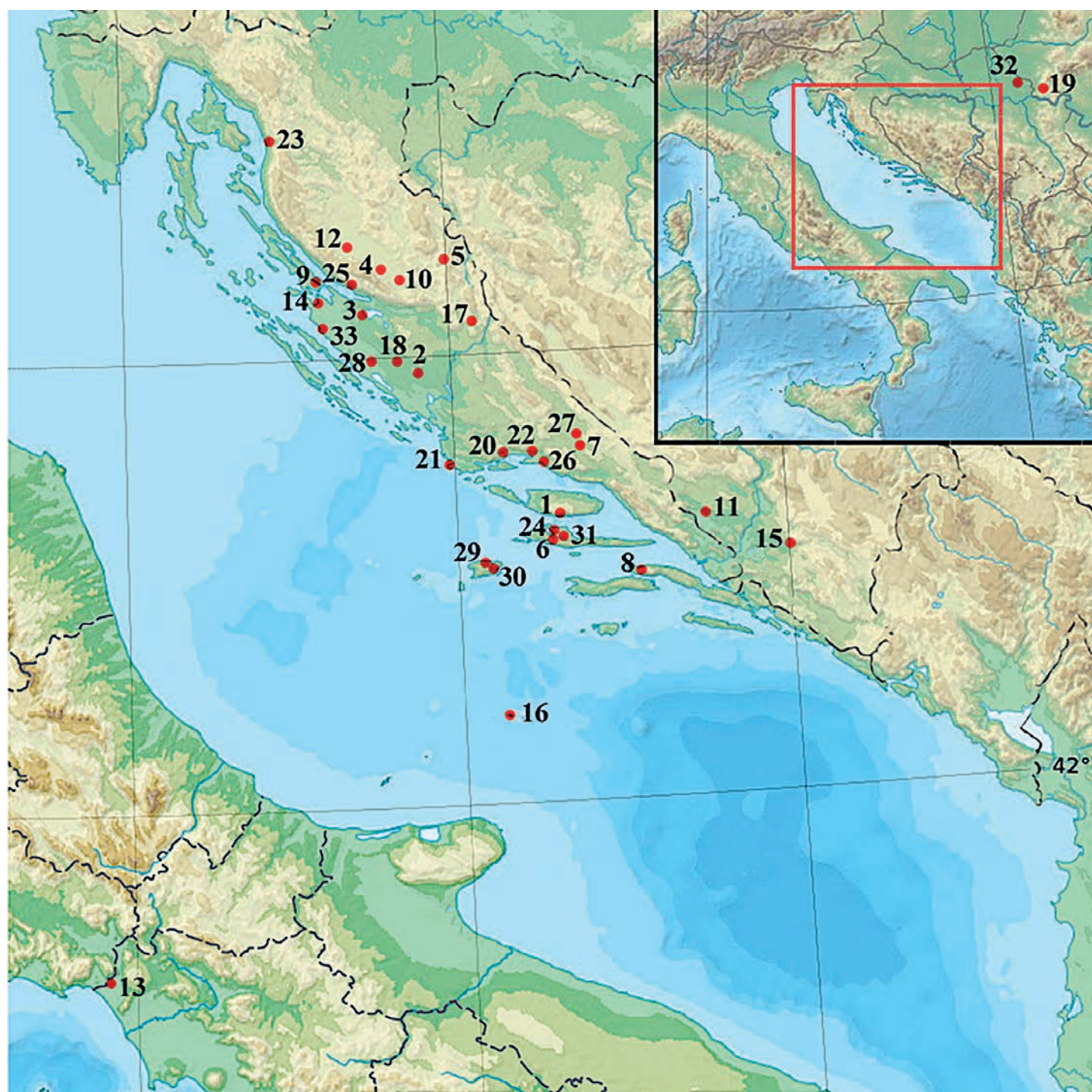

Figure 1.

Distribution of Issaeen coin finds:

1. Bol, island of Brač; 2. Bribir; 3. Budim near Posedarje; 4. Cvituša near Lovinac; 5. Dobroselo, Gradina; 6. Dol, island of Hvar; 7. Gardun; 8. Grad, Nakovana; 9. Gradac, Smokvica, island of Pag; 10. Gubavčevo Polje; 11. Humac, environs (?); 12. Lika region; 13. Liri River; 14. Nin; 15. Ošanjići, environs (= Konštica); 16. Palagruža; 17. Plavno; 18. Podgrađe; 19. Potoc, Romania; 20. Resnik; 21. Rt Ploča; 22. Salona; 23. Senj; 24. Stari Grad, island of Hvar; 25. Starigrad Paklenica; 26. Stobreč; 27. Trilj, environs; 28. Trojan, near Stabanj; 29. Vis, Gradina; 30. Vis, town; 31. Vrbanj, island of Hvar; 32. Vršac near Majdan, Vojvodina; 33. Zadar (based upon Visonà 2010, p. 20, n. 31; Visonà 2017, pp. 195–196; Ilkić 2018; Ilkić 2019, pp. 27–29; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, p. 194; Ilkić, Šešelj 2017, pp. 290–293; Pamić, Visonà 2019. Map and visualization by Ivan Pamić)

Slika 1.

Rasprostranjenost nalaza isejskoga novca:

1. Bol, otok Brač; 2. Bribir; 3. Budim kod Posedarja; 4. Cvituša kod Lovinca; 5. Dobroselo, Gradina; 6. Dol, otok Hvar; 7. Gardun; 8. Grad, Nakovana; 9. Gradac, Smokvica, otok Pag; 10. Gubavčevo Polje; 11. Humac, okolica (?); 12. Područje Like; 13. Rijeka Liri; 14. Nin; 15. Ošanjići, okolica (= Konštica); 16. Palagruža; 17. Plavno; 18. Podgrađe; 19. Potoc, Rumunjska; 20. Resnik; 21. Rt Ploča; 22. Salona; 23. Senj; 24. Stari Grad, otok Hvar; 25. Starigrad Paklenica; 26. Stobreč; 27. Trilj, okolica; 28. Trojan, Stabanj; 29. Vis, Gradina; 30. Vis, grad; 31. Vrbanj, otok Hvar; 32. Vršac kraj Majdana, Vojvodina; 33. Zadar (prema Visonà 2010, str. 20, bilj. 31; Visonà 2017, str. 195–196; Ilkić 2018; Ilkić 2019, str. 27–29; Ilkić, Kožul, Meštrov 2020, str. 194; Ilkić, Šešelj 2017, str. 290–293; Pamić, Visonà 2019. Karta i vizualni prikaz: Ivan Pamić)

hel,⁵ F. Neumann,⁶ T.E. Mionnet,⁷ D. Sestini,⁸ F. Carrara,⁹ and J. Brunšmid (1858–1929), the author of the most comprehensive catalogue of Issa's bronze coins¹⁰, subsequently increased the number of known issues and varieties to a total of 38. None of these scholars took into consideration the possibility that Issa also minted silver coins.

More recently, new discoveries from archaeological excavations conducted at Vis, Stari Grad (island of Hvar), Rt Ploča, Resnik, and Palagruža, and undocumented finds from the Lika region to southern Dalmatia, have improved our understanding of the pattern of distribution of Issaeian coins. Current data show that Issa's bronze coinage was used across the Dalmatian Archipelago and travelled inland at some distance from the Dalmatian coast. While Issa's coins generally did not circulate outside the Adriatic region, isolated examples have also been reported from as far afield as southern Italy, Vojvodina and Romania (Fig. 1).¹¹

For all these reasons – including the predominant use of Issa's coinage within a specific monetary zone, its “regional reach”, and its occurrence among Greek and non-Greek populations of the eastern shore of the Adriatic such as the Illyrians, the Liburnians, and the Japodes – the unprecedented discovery of a silver coin of Issa is exciting news. Fortunate circumstances allowed it to be rescued from disappearing into the antiquities market after it was found by two detectorists possibly in early 2017. Although the true provenience of this coin cannot be established with absolute certainty, its findspot is said to have been “near Trilj”, c. 25 km to the northeast of Split, or “on the bank of the Cetina river near Sinj”, or “at Košute near the Roman road” (i.e., the overland road that linked Aquileia to Lissus passing by *Tilurium*, a former stronghold of the Delmatae and a Roman auxiliary

Figure 2.
The Cetina riverbank near
Košute (visualization by Ivan
Pamić)

Slika 2.
Obala rijeke Cetine kraj Košute
(izradio: Ivan Pamić)

Duplančić for these references and for bringing Count Silvestri's letter to Karamaneo (mentioned in footnote 2) to our attention. See also Muljačić 2011, p. 260.

- 5 Eckhel 1775, pp. 97–99; Eckhel 1794, p. 159.
6 Neumann 1779, pp. 165–167. For Eckhel and Neumann's knowledge of Issaeian coins see Williams forthcoming.
7 Mionnet 1807, p. 46; Mionnet 1824, pp. 356–358.
8 Sestini 1828, pp. 56–57; Sestini 1830, pp. 17–18.
9 Carrara was one of the first directors of Split's Archaeological Museum (1842–1853) and wrote the earliest known essay on the coinage of Issa in 1851: see Rizzoli 1904 and 1905.
10 Brunšmid 1898, pp. 58–68. For Eckhel and earlier numismatists see also Bonačić Mandinić, Visonà 2002, pp. 319–320, n. 4.
11 For these finds see Dukat, Jeličić Radonić 2017; Visonà 2010, p. 20, n. 31, and Visonà 2017, pp. 195–198 (with earlier bibliography); Ilkić 2018; Ilkić 2019, pp. 27–29; Ilkić *et al.* 2020, p. 194, no. 1; Ilkić, Šešelj 2017; Pamić, Visonà 2019. See also Šeparović 2020, pp. 7–8, nos. 1–2. An Issaeian coin said to have been found in the environs of Ošanjići (Fig. 1, no. 15; Pamić, Visonà 2019, p. 67) comes from the Illyrian hillfort of Konštica (Poprati): see Dragičević forthcoming. The two outliers from Vojvodina and Romania probably come from the territory of the Scordisci: cf. Papazoglu 1978, pp. 354–389 and Ujes-Morgan 2012, p. 372.

poznatih emisija i inačica na ukupno 38 povećati J. H. Eckhel,⁵ F. Neumann,⁶ T. E. Mionnet,⁷ D. Sestini,⁸ F. Carrara⁹ i J. Brunšmid (1858. - 1929.), autor najopsežnijega kataloga isejskoga brončanog novca¹⁰. Nitko od navedenih znanstvenika nije uzeo u obzir mogućnost da je u Isi bio kovan i srebrni novac.

Nova otkrića iz arheoloških istraživanja provedenih u novije vrijeme na Visu, u Starome Gradu (na otoku Hvaru), na rtu Ploča, u Resniku i na Palagruži te nedokumentirani nalazi iz područja od Like do južne Dalmacije pridonose našem boljem razumijevanju rasprostranjenosti isejskoga novca. Trenutačni podaci pokazuju da je isejski brončani novac korišten diljem dalmatinskog arhipelaga i u zaleđu dalmatinske obale. Premda isejski novac uglavnom nije bio u optjecaju izvan jadranske regije, izolirani primjerci zabilježeni su čak i u južnoj Italiji, Vojvodini i Rumunjskoj (sl. 1.).¹¹

- 5 Eckhel 1775, str. 97-99; Eckhel 1794, str. 159.
6 Neumann 1779, str. 165-167. Za Eckhelovo i Neumannovo saznanje o isejskom novcu vidi Williams u tisku.
7 Mionnet 1807, str. 46; Mionnet 1824, str. 356-358.
8 Sestini 1828, str. 56-57; Sestini 1830, str. 17-18.
9 Carrara je bio jedan od prvih ravnatelja splitskog Arheološkog muzeja (1842. - 1853.) i autor prvoga poznatog rada o novcu Ise, iz 1851. godine: v. Rizzoli 1904 i 1905.
10 Brunšmid 1898, str. 58-68. O Eckhelu i ranijim numizmatičarima v. i Bonačić Mandinić, Visonà 2002, str. 319-320, bilj. 4.
11 O ovim nalazima v. Dukat, Jeličić Radonić 2017; Visonà 2010, str.

fort that controlled a crossing over the Cetina river and the approach to *Salona*),¹² or “at Košute on the Cetina riverbank”, or “on an escarpment on the Cetina riverbank” (Fig. 2). According to one account, the Issaeian silver coin was found together with “Roman Republican denarii”. It is relevant that the detectorists came from the environs of Trilj and that all these locations are within a short distance from one another, because Trilj is 13 km to the southeast of Sinj, and Košute is a fraction of Trilj, which lies near Gardun, the site of ancient *Tilurium*.

It is also worth noting that a bronze coin of Issa was reported to have been found at Gardun in the mid-19th century. According to J. G. Seidl, “*Um Gardun findet man auch nette geschnittene Steine und Münzen (Consular- und Autonom-Münzen); Hr. Carrara erwarb dort 7 silberne (Rubria-Dossenus, Scribonia-Libo, Augustus, Antoninus, Julia Augusta, Diva Faustina, Dyrrhachium – ΘΕΟΞΕΝΟΣ-ΕΥΤΥΧΟΣ) und 21 bronzene von Issa (insula Illyrici), von Augustus, Tiberius, Hadrianus, Claudius, Gordianus, Probus, Constantinus, Constans, Constantinus II., Valentinianus, Valens, u.s.w.*”¹³ In addition, a bronze coin of Dyrrhachium was recently found at the site of *Tilurium* in controlled excavations.¹⁴ These finds corroborate the possibility that the silver coin of Issa was also unearthed at or near Gardun, given Trilj’s and Košute’s proximity to the archaeological site. They also raise new questions about the interactions between the Issaeians and the Delmatae – who were said by Strabo to have not used coinage¹⁵ – since very few Greek coins have been found within the latter’s territory.

The coin was first identified as Issaeian by the lead author of this essay, Saša Paškvan, a numismatist from Rijeka who became interested in Illyrian coins in the early 1990s. Paškvan had learned of its existence online. News of the find eventually reached B. Čargo, an archaeologist on the staff of Split’s Arheološki muzej and the conservator of the site of Issa, and P. Visonà, who happened to be in Dalmatia in September, 2019. Visonà was able to contact Paškvan before the disruption caused by the Coronavirus pandemic, during which Paškvan was stranded overseas for several months. It is a credit to Paškvan that this unique issue could be presented for publication and inspected by the curator of coins of Split’s Archaeological Museum in 2021.

Zbog svih navedenih razloga - uključujući pretežitou uporabu isejskoga novca u okviru određene monetarne zone, njegov “regionalni doseg” i pojava među grčkim i negrčkim stanovništvom istočne obale Jadrana, primjerice Ilirima, Liburnima i Japodima - nezabilježeno otkriće *srebrnog* novca lse uzbuđljiva je novost. Sretne su okolnosti omogućile njegovo spašavanje od nestanka na tržištu antikviteta nakon što su ga pronašla dva detektorista početkom 2017. godine. Nije moguće s apsolutnom sigurnošću odrediti točno podrijetlo novca, budući da se navodi kako je pronađen “u blizini Trilja”, nekih 25 km sjeveroistočno od Splita, ili “na obali rijeke Cetine kod Sinja”, ili “kod Košuta u blizini rimske ceste” (tj. kopnene ceste koja je povezivala Akvileju i *Lissus* preko *Tilurija (Tilurium)*, nekadašnjega uporišta Delmata i rimskoga kastela za pomoćne postrojbe koje su nadzirale prijelaz preko rijeke Cetine i prilaz *Saloni*),¹² ili pak “kod Košuta na obali Cetine”, ili “na kosini na obali rijeke Cetine” (sl. 2). Prema jednome kazivanju isejski srebrni novac pronađen je zajedno s “rimskim republikanskim denarima”. Bitno je da su detektoristi iz okolice Trilja i da su svi navedeni položaji međusobno blizu, jer se Trilj nalazi 13 km jugoistočno od Sinja, dok su Košute dio Trilja u blizini Garduna, na lokaciji antičkoga *Tilurija*.

Valja spomenuti i izvještaj o pronalasku brončanoga novca lse na Gardunu sredinom 19. stoljeća. J. G. Seidl je naveo sljedeće: *Um Gardun findet man auch nette geschnittene Steine und Münzen (Consular- und Autonom-Münzen); Hr. Carrara erwarb dort 7 silberne (Rubria-Dossenus, Scribonia-Libo, Augustus, Antoninus, Julia Augusta, Diva Faustina, Dyrrhachium – ΘΕΟΞΕΝΟΣ-ΕΥΤΥΧΟΣ) und 21 bronzene von Issa (insula Illyrici), von Augustus, Tiberius, Hadrianus, Claudius, Gordianus, Probus, Constantinus, Constans, Constantinus II., Valentinianus, Valens, u.s.w.*¹³ Povrh toga nedavno je prilikom kontroliranih iskopavanja na lokaciji *Tilurija* pronađen jedan brončani novac iz *Dirahija*.¹⁴ Navedeni nalazi potvrđuju mogućnost da je isejski srebrni novac također otkriven u Gardunu ili u njegovoj blizini, budući da su Trilj i

12 Cesarik 2019, p. 30, Fig. 3; Miletić 2006, pp. 125 and 131. For the archaeology of the Cetina River Valley see Milošević 1998 and Milošević 2017 (information by B. Kirigin). The remains of an ancient road near Trilj (named “Trigil”) leading possibly towards Gardun were first mentioned by Lovrich 1776, pp. 63–64.

13 Seidl 1851, p. 252. Earlier, undescribed finds of “wohl erhaltene Münzen” at Gardun were mentioned by Steinbüchel von Rheinwall 1820, p. 16.

14 Šeparović 2017, p. 365, no. 1 (the reverse type of this coin, illustrated on Pl. 1, is upside down).

15 Šašel Kos 2011, p. 623. Cf. Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, p. 203; Miše 2015, pp. 62–63.

20, bilj. 31, i Visonà 2017, str. 195–198 (sa starijom literaturom); Ilkić 2018; Ilkić 2019, str. 27–29; Ilkić i *et al.* 2020, str. 194, br. 1; Ilkić, Šešelj 2017; Pamić, Visonà 2019. V. i Šeparović 2020, str. 7–8, br. 1–2. Jedan isejski novac, za koji je izviješteno da je pronađen u okolici Ošanjića (sl. 1, br. 15; Pamić, Visonà 2019, str. 67), potječe s ilirske gradine Konštica (Poprati): v. Dragičević, u pripremi. Dva geografski udaljena primjerka iz Vojvodine i Rumunjske vjerojatno potječu s područja Skordiska: usp. Papazoglu 1978, str. 354–389 i Ujes-Morgan 2012, str. 372.

12 Cesarik 2019, str. 30, sl. 3; Miletić 2006, str. 125 i 131. O arheologiji doline rijeke Cetine v. Milošević 1998 i Milošević 2017 (podaci: B. Kirigin). Ostatke antičke ceste u blizini Trilja (pod imenom *Trigil*), koja je vodila vjerojatno prema Gardunu, prvi je spomenuo Lovrich 1776, str. 63–64.

13 Seidl 1851, str. 252. Starije, neopisane nalaze *wohl erhaltene Münzen* na Gardunu spomenuo je Steinbüchel von Rheinwall 1820, str. 16.

14 Šeparović 2017, str. 365, br. 1 (reversni tip ovog novca, prikazan na T. 1, okrenut je naopako).

Figure 3.
Silver coin of Issa,
enlargement. Diam. 21-22
mm; 4.84 g; 4 h (photo after
cleaning: Archaeological
Museum in Split)

Slika 3.
Srebrni novac Ise, uvećani
prikaz. Promjer 21 - 22 mm;
4,84 g, 4 h (foto nakon
čišćenja: Arheološki muzej u
Splitu)

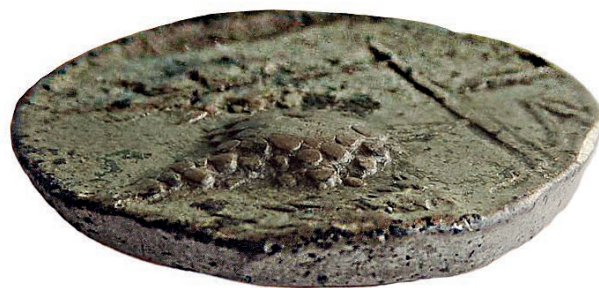

Figure 4.
Silver coin of Issa: edge profile
and chisel cut, enlargement
(photo before cleaning: Saša
Paškvan)

Slika 4.
Srebrni novac Ise: rub i rez
dlijetom, uvećani prikaz (foto
prije čišćenja: Saša Paškvan)

Even though the flan exhibits relatively little wear, it was not chemically cleaned. The presence of nearly half of the ethnic ΙΣ on the reverse and its iconography support Paškvan's intuition that it was minted by Issa (Fig. 3). Its fabric is also characteristic of Issaeian coins, since the flan has the beveled edges that are distinctive of Issa's bronzes with the head of Athena and a goat, which are datable to the 3rd century BC. The flan probably was cast in an open mold and appears to have been cut with a chisel in order to separate it from another blank (Fig. 4).¹⁶ The punch die struck the broader face of the planchet, causing the softened metal to curl up slightly on the left of the reverse type. There are no compelling reasons to suspect that this coin may be an ancient or modern forgery. Another previously unknown Issaeian coin bearing the head of Dionysus on the obverse and a goat on the reverse, which was found in underwater excavations at Resnik in the 1990s, has a similar edge profile and chisel cut.¹⁷

The silver coin from the environs of Trilj weighs 4.84 g and has a module of 21 to 22 mm; its die axes are oriented at 4h (120°). Its silver content has yet to be determined. Its obverse and reverse types are thematically related: the obverse bears a two-handled vessel with a tall foot, identifiable as a kantharos; the reverse shows a grape cluster between two vine leaves hanging from a horizontal pole or staff, above which the legend ΙΣ is partially preserved. Our coin must have been struck with a punch die that was larger than the flan, since a portion of the ethnic and of the leaf on the right of the composition are off-flan. Even though both the obverse and the reverse

Košute u blizini arheološkog nalazišta. Također otvaraju nova pitanja o odnosima između Isejaca i Delmata, za koje je Strabon tvrdio da nisu koristili novac¹⁵, budući da je na teritoriju potonjih pronađeno vrlo malo primjeraka grčkog novca.

Novac koji je tema ovog rada prvi je identificirao kao isejski Saša Paškvan, glavni autor ovoga rada, numizmatičar iz Rijeke, koji se za ilirski novac počeo zanimati početkom 1990-ih. Paškvan je za njegovo postojanje saznao na internetu. Za nalaz su na koncu doznali B. Čargo, arheolog iz splitskog Arheološkog muzeja i konzervator lokaliteta Ise, te P. Visonà, koji se nekim slučajem nalazio u Dalmaciji u rujnu 2019. godine. Visonà je uspio stupiti u kontakt s Paškvanom prije poremećaja izazvanog pandemijom koronavirusa, tijekom kojega je Paškvan nekoliko mjeseci bio prisiljen ostati u inozemstvu. Paškvan je zaslužan što je omogućeno objavljivanje ovoga jedinstvenog primjerka kojeg je provjerila muzejska savjetnica Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Splitu 2021. godine.

Iako je kovna pločica donekle istrošena, novac nije bio čišćen kemijskim putem. Prikaz gotovo polovice etnika ΙΣ na reversu i njegova ikonografija podupiru Paškvanovo mišljenje da je iskovana u Isi (sl. 3). Njezina je faktura također karakteristična za isejski novac, budući da su rubovi pločice zakošeni, što je karakteristično za isejske brončane primjerke s glavom Atene i kozom, koji se mogu datirati u 3. st. pr. Kr. Pločica je vjerojatno iskovana u otvorenom kalupu i čini se da je izrezana dlijetom kako bi se razdvojila od druge kovne pločice (sl. 4).¹⁶ Gornjim kalupom iskovana je šira površina kovne pločice, zbog čega se omekšani metal lagano uvio na lijevoj strani reversno-

16 Cf. Bouyon, Depeyrot, Desnier 2000, pp. 7–11; Faucher 2013, pp. 199–201, 239–240; Faucher Brousseau, Olivier 2013, pp. 77, 79–81.

17 Ilkić 2019, pp. 10–11, Fig. 3. This coin is described as bronze on p. 27, no. 5.

15 Šašel Kos 2011, str. 623. Usp. Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, str. 203; Miše 2015, str. 62–63.

16 Usp. Bouyon, Depeyrot, Desnier 2000, str. 7–11; Faucher 2013, str. 199–201, 239–240; Faucher Brousseau, Olivier 2013, str. 77, 79–81.

Figure 5.
Bronze coin of Issa overstruck upon a litra of Hieron II of Syracuse, c. 225–200 BC, enlargement (Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin (inv. 18263125), photo: Georgia Bousia; diam. 21 mm; 5,28 g; 12h; reproduced by permission

Slika 5.
Brončani novac Ise prekovan preko litre Hijerona II. Sirakuškoga, oko 225. – 200. g. pr. Kr., uvećani prikaz (Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin (inv. br. 18263125), foto: Georgia Bousia; promjer 21 mm; 5,28 g; 12 h, reproducirano uz dopuštenje

Figure 6.
Bronze coin of Issa, c. 200–175 BC, enlargement (Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin (inv. 18263130), photo: Georgia Bousia; diam. 18 mm; 4,13 g; 6h; reproduced by permission

Slika 6.
Brončani novac Ise, oko 200. – 175. g. pr. Kr., uvećani prikaz (Münzkabinett der Staatlichen Museen zu Berlin (inv. br. 18263130), foto: Georgia Bousia; promjer 18 mm; 4,13 g; 6 h; reproducirano uz dopuštenje

Figure 7.
Bronze coin of Issa, c. 200–175 BC, enlargement, Cambridge, Fitzwilliam Museum (= Leake 1856, no. 6310); diam. 16,5 mm; 4,02 g; 3h; reproduced by permission

Slika 7.
Brončani novac Ise, oko 200. – 175. g. pr. Kr., uvećani prikaz, Cambridge, Fitzwilliam Museum (= Leake 1856, br. 6310); promjer 16,5 mm; 4,02 g; 3 h; reproducirano uz dopuštenje

types were originally in higher relief, the kantharos' handles, neck, and mouth, the end of the staff, several individual grapes, and the shape and internal details of the vine leaf on the left can be clearly recognized. There are close iconographic and stylistic affinities between this silver coin and two groups of Issaeon bronze issues.¹⁸ A group of coins weighing c. 6 grams bear a volute krater and the ethnic ΙΣ on the obverse and a grape cluster between leaves attached to a grapevine on the reverse (Fig. 5). As they are overstruck on litrai of Hieron II of Syracuse, who was active in the Adriatic between c. 225 and 215 BC as an ally of

ga tipa. Nema uvjerljivih pokazatelja da bi ovaj novac mogao biti antička ili moderna krivotvorina. Sličan rubni profil i rez dlijetom ima još jedan isejski novac s glavom Dioniza na aversu i kozom na reversu, pronađen u podvodnim istraživanjima na Resniku 1990-ih godina.¹⁷

Srebrni novac iz okolice Trilja težak je 4,84 g, modul mu iznosi od 21 do 22 mm, a položaji kalupa su na 4 h (120°). Njegov udio srebra tek treba utvrditi.

Aversni i reversni tipovi tematski su povezani. Na aversu je prikazana posuda s dvije ručke i visokom stopom, prepoznatljiva kao kantar, dok je na reversu prikaz grozda između dvaju listova vinove loze koji vise o vodoravnoj pritki ili štapu, iznad kojih je djelomično sačuvan natpis ΙΣ. Naš je novac vjerojatno iskovan gornjim kalupom, koji je bio veći od pločice, jer dio etnika i lista na desnoj strani kompozicije nisu stali na pločicu. Iako je reljef na aversnim i reversnim tipovima izvorno bio izraženiji, jasno se mogu razaznati ručke, vrat i usta kantara, kraj štapa, nekoliko pojedinačnih zrna grožđa te oblik i detalji lista vinove loze na lijevoj strani.

Srebrni novac i dvije skupine isejskih emisija brončanog novca ikonografski i stilski su srodni.¹⁸ Na aversu skupine novca težine oko 6 grama su volutni krater i etnik ΙΣ, dok je na reversu prikaz grozda među listovima na vinovoj lozi (sl. 5). Budući da se radi o prekovima litara Hijerona II. Sirakuškoga, koji je djelovao na Jadranu negdje između 225. i 215. g. pr. Kr. kao

18 Brunšmid 1898, pp. 66–67, nos. 30–31.

17 Ilkić 2019, str. 10–11, sl. 3. Ovaj je novac opisan kao brončani na str. 27, br. 5.

18 Brunšmid 1898, str. 66–67, br. 30–31.

Rome,¹⁹ they may have been minted towards the end of the 3rd century BC, since Hieron II's coinage probably did not travel to this region in quantity after the Second Punic War.²⁰ A single obverse die and 2 reverse dies were used for these overstruckings. A lighter issue weighing c. 4 grams, only 11 examples of which are known today (representing 3 obverse dies and 2 reverse dies), bears the jugate busts of Dionysus and Athena on the obverse and a grape cluster between leaves hanging from a pole or staff beneath the ethnic ΙΣ on the reverse (Figs. 6–7). Nearly all of these coins have a rounded edge profile which suggests that they, too, were overstruck upon coins of other mints. D. Sestini first attributed an example of this series to Issa; he was also the first scholar who noticed that Issaeon bronze coins are overstruck.²¹ But it was Brunšmid who correctly identified the jugate portraits as those of Athena and Dionysus.²² The juxtaposition of these divine images, featuring the bust of Dionysus in the place of greatest honor (i.e., closest to the viewer), is unparalleled in Greek coinage. Although jugate heads had become fashionable on Greek coins across the Mediterranean by the late 3rd century BC – and can be seen, for instance, on issues of Capua, Paestum, Luceria, Metapontum, the Brettii, Petelia, Locri Epizephyrii, Rhegion, Katane, Syracuse, Epirus, Gordion, Iasos, Skythia (Kanites), and Ptolemaic Egypt – this particular pairing of deities appears to have been the creation of an Issaeon die cutter.²³ A social metaphor as well as a coin type, it would have been interpreted by cognizant viewers as a celebration of the Issaeon polity writ large, since Athena and Dionysus were associated with Issa's cultural identity and Issaeon prosperity based upon the wine

Figure 8.
Stylistic comparison between
the reverse type of a bronze
coin of Issa in Berlin's
Staatliche Museen (inv.
18263130) and the reverse of
the silver coin

Slika 8.
Stilska usporedba reversnoga
tipa brončanog novca Ise iz
Münzkabinett der Staatlichen
Museen zu Berlin (inv. br.
18263130) i reversa srebrnoga
novca

saveznik Rima,¹⁹ moguće je da su iskovani koncem 3. st. pr. Kr., jer novac Hijerona II. vjerojatno nije pristizao u ovo područje u većim količinama nakon Drugoga punskog rata.²⁰ Za te je prekovke upotrijebljen jedan aversni kalup i dva reversna. Na lakšoj emisiji, težine oko 4 grama, od koje je danas poznato samo 11 primjeraka (koji predstavljaju tri aversna i dva reversna kalupa), nalazi se prikaz združenih poprsja Dioniza i Atene na aversu, dok je na reversu grozd među listovima koji vise o pritki ili štapu ispod etnika ΙΣ (sl. 6 i 7). Gotovo svi navedeni primjerci imaju zaobljen rub, što sugerira da su i oni prekovani iz drugih kovnica. D. Sestini prvi je pripisao Isi primjerak iz ove serije. Usto je i prvi učenjak koji je uočio da su isejski primjerci brončanog novca prekovani.²¹ No Brunšmid je pak ispravno utvrdio da su na združenim portretima prikazani Atena i Dioniz.²² Usporedni položaj tih božanskih prikaza, pri čemu je Dionizovo poprsje na počasnome mjestu (tj. najbliže promatraču), nema premca u grčkome novcu. Premda su prikazi združenih

19 Millino 2003, pp. 123–126.

20 See Visonà 2017, p. 207, n. 68; Ilkić, Kožul, Meštrović 2020, pp. 183–184 and 196, no. 11.

21 Sestini 1828, p. 57, no. 3 and Pl. VIII, 14 (showing two grape clusters on the reverse). The current whereabouts of this coin, which was in J.-F. Tochon's collection, are unknown; for the history of this collection see Tondo 1990, pp. 209–210. According to Sestini 1830, p. 18: "Notandum, quod omnes hi numi ex veteribus aliis recusi fuere; in nonnullis vero observantur vestigia veteris commatis."

22 Brunšmid 1898, p. 67, no. 31 and Pl. V, 83. Both F. Carrara and A. de Longpérier rejected Sestini's attribution: see Rizzoli 1904 and 1905 (pamphlet), p. 20, no. 35; de Longpérier 1861, p. 409. Leake 1856, p. 22, described the jugate heads as "one turreted, the other helmeted"; and P. Gardner (= *BMC Thessaly to Aetolia*), p. 82, no. 9, identified them dubitatively as "Dionysus and Pallas?"; Imhoof-Blumer 1884, p. 253, no. 54, was non-committal.

23 See, however, the following remarks by Breglia 1967, p. 62: "l'incisore del conio non è libero, gli si impongono temi prefissi [...]; l'immagine non è affidata interamente alla sua scelta, ma si costruisce e si svolge intorno a un contenuto, entro limiti precisi e inderogabili, che necessità legali ed economiche hanno imposto". The inspiration for the Issaeon jugate coin type did not come from Corcyra, which minted bronze coins on a Roman standard bearing the jugate busts of Heracles and Corcyra under the rule of Mark Antony (42–31 BC): see Betsiou 2018, pp. 355–359, *contra* Hoover 2010, pp. 21–22, nos. 76–77, and Amela Valverde 2015, p. 163.

19 Millino 2003, str. 123–126.

20 V. Visonà 2017, str. 207, bilj. 68; Ilkić, Kožul, Meštrović 2020, str. 183–184 i 196, br. 11.

21 Sestini 1828, str. 57, br. 3, i T. VIII, 14 (na reversu prikazana dva grozda). Nije poznata sadašnja lokacija ovoga novca, koji je bio u zbirci J.-F. Tochona; o povijesti zbirke v. Tondo 1990, str. 209–210. Prema Sestini 1830, str. 18: *Notandum, quod omnes hi numi ex veteribus aliis recusi fuere; in nonnullis vero observantur vestigia veteris commatis.*

22 Brunšmid 1898, str. 67, br. 31, i T. V, 83. I F. Carrara i A. de Longpérier odbacili su Sestinijevu atribuciju: v. Rizzoli 1904 i 1905 (pamflet), str. 20, br. 35; de Longpérier 1861, str. 409. Leake 1856, str. 22, napisao je za združene glave da je "jedna s krunom s kulama na glavi, a druga s kacigom", dok ih je P. Gardner (= *BMC Thessaly to Aetolia*), str. 82, br. 9, sumnjičavo identificirao kao "Dioniza i Paladu?"; Imhoof-Blumer 1884, str. 253, br. 54, bio je rezerviran.

industry.²⁴ The types of the silver coin would also have been viewed both as an affirmation of Issa's claim to fame and as an advertisement of its most important commodities – pottery and wine. The kantharos and the grape cluster were linked to the identity of the Issaeian polis "as represented to itself and to those using the coins".²⁵

A comparison between the reverse type of the silver coin and that of one of the two reverse dies used for the bronze issue with jugate busts shows that they share the same composition and are stylistically related (Fig. 8). The shape of the grape cluster and of the leaf on the left, and this leaf's central nervature, as well as the tapered pole or staff to which the grapes and leaves are attached, and the placement of the legend ΙΣ, are very similar on the bronze and the silver issues. This suggests that the reverse dies used to strike the silver coin and the bronze denomination with jugate busts may have been made by the same engraver, and that these coins were minted concurrently. The depiction of the kantharos on the obverse of the silver coin, which differs from that of the volute krater on the Issaeian bronzes with a grape cluster on the reverse – although it is reminiscent of it – and the schematic arrangement of the vine leaves and the grape cluster, also indicate that these coins are somewhat later than those that were overstruck on Hieron II's litrai. While one should not expect this coin type to be an accurate reproduction of a contemporary kantharos, given that images of this drinking cup had become stereotypical on Greek coins across the Mediterranean by the 2nd century BC,²⁶ there are some affinities between the vessel depicted on this silver coin and kantharoi from Athens and Corinth datable between the early 3rd and the early 2nd centuries BC.²⁷ So-called Illyrian kantharoi, thorn kantharoi, and late Hellenistic kantharoi from Issa and Pharos look quite different.²⁸ However, a more likely *terminus post*

glava postali moderni na grčkim kovanicama širom Sredozemlja krajem 3. stoljeća pr. Kr., što se može vidjeti, primjerice, na emisijama iz Kapue (*Capua*), Pesta (*Paestum*), Lucerije, Metaponta (*Metapontum*), Bretija (*Bretti*), Petelije, Lokrija (*Locri*), Regija (*Rhegion*), Katane, Sirakuze, Epira, Gordija (*Gordion*), Jasa (*Lasos*), Skitije (*Skythia*, *Kanites*) i ptolemejskog Egipta, čini se da je baš takvo združivanje božanstava djelo isejskoga rezbara kalupa.²³ To je podjednako i društvena metafora i tip novca, što bi znalci protumačili kao slavljenje isejske organizacije, budući da su Atena i Dioniz bili povezani s kulturnim identitetom Ise i isejskim prosperitetom zasnovanim na vinskoj industriji.²⁴ Moguće je i da su tipovi srebrnoga novca također smatrani potvrdom postignuća Ise i promicanjem najvažnijih isejskih proizvoda – keramike i vina. Kantar i grozd bili su povezani s identitetom isejskoga polisa "onako kako je predstavljan njegovu samome i onima koji su koristili novac".²⁵

Usporedba reversnoga tipa srebrnoga novca i jednoga od dvaju reversnih kalupa upotrijebljenih za emisiju brončanog novca sa združenim poprsjima pokazuje da imaju istu kompoziciju i da su stilski srodni (sl. 8). Oblik grozda i lista na lijevoj strani te središnja nervatura tog lista, kao i sužena pritka ili štap o kojemu visi grožđe i listovi te položaj natpisa ΙΣ vrlo su slični na emisijama brončanog i srebrnoga novca. To ukazuje da su reversni kalupi upotrijebljeni za kovanje srebrnoga novca i brončane nominale sa združenim poprsjima možda djela istog rezbara te da su ti novci kovani u isto vrijeme. Prikaz kantara na aversu srebrnoga novca, koji se razlikuje od volutnoga kratera na isejskim brončanim primjercima s grozdom na reversu, premda podsjeća na njega, kao i shematski raspored listova vinove loze i grozda, također upućuju da su ti novci nešto mlađi od onih prekovanih na litrama Hijerona II. Iako ne treba očekivati precizno reproduciranje izgleda kantara na tom tipu novca, s obzirom na to da su prikazi te čaše za piće postali stereotipni na grčkom novcu diljem Sredozemlja u 2. st. pr. Kr.,²⁶

24 See Zaninović 2004, pp. 168–169 and especially Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, pp. 192–198.

25 This sentence paraphrases ideas expressed by Thomas R. Martin and amplified by Rutter 2000, p. 74.

26 Cf. e.g. *SNG Copenhagen Thrace*, nos. 856–858 (Alopeconnesus, c. 300 BC); *SNG Copenhagen Ionia II*, nos. 1445–1359 (Teos, later 4th–1st centuries BC); *SNG München Thessalien*, nos. 270–274 (Peparethos, 4th–2nd centuries BC); *SNG von Aulock Troas*, no. 1743 (Methymna, 2nd–1st centuries BC); Hoover 2010, pp. 17–18, nos. 49–54; pp. 23–25, nos. 84, 96, 103 (Corcyra, 5th–3rd centuries BC); p. 60, no. 287 (Lemnos, 3rd–2nd centuries BC); p. 116, no. 475 (Andros, 3rd–2nd centuries BC); pp. 155–156, nos. 635–636, 641 (Naxos, 4th–3rd centuries BC); pp. 187–188, nos. 770–771 (Amorgos, 200–180 BC); p. 200, no. 824, and pp. 202–203, no. 836 (Melos, 4th–2nd centuries BC); p. 223, nos. 913 and 916 (Methymna, 4th–3rd centuries BC).

27 Cf. Rotroff 1991, pp. 65, 77, and 85; Rotroff 1997, part 1, pp. 85–87, 248–251, nos. 70–89; part 2, Figs. 7–9 and Pl. 7–9 (cup-kantharoi, c. 300–260 BC); James 2018, pp. 87–89 and 167, nos. 94–95 (calyx kantharoi, c. 225–175 BC).

28 Cf. Köglér 2009, p. 82, Figs. 08–09 (from Lissos); Miše, Šešelj 2007,

23 Međutim, v. sljedeće napomene u Breglia 1967, str. 62: "l'incisore del conio non è libero, gli si impongono temi prefissi [...]; l'immagine non è affidata interamente alla sua scelta, ma si costruisce e si svolge intorno a un contenuto, entro limiti precisi e inderogabili, che necessità legali ed economiche hanno imposto." Inspiracija za tip isejskog novca sa združenim portretom nije potekla iz Korkire, u kojoj je kovan brončani novac po rimskom standardu s prikazom združenih poprsja Herakla i Korkire pod Markom Antonijem (42. – 31. g. pr. Kr.): v. Betsiou 2018, str. 355–359, za razliku od Hoover 2010, str. 21–22, br. 76–77, i Amela Valverde 2015, str. 163.

24 V. Zaninović 2004, str. 168–169, i poglavito Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, str. 192–198.

25 Parafraza ideja koje je iznio Thomas R. Martin, a potkrijepio Rutter 2000, str. 74.

26 V. npr. *SNG Copenhagen Thrace*, br. 856–858 (Alopekonez, oko 300. g. pr. Kr.); *SNG Copenhagen Ionia II*, br. 1445–1359 (Teos, konac 4. – 1. st. pr. Kr.); *SNG München Thessalien*, br. 270–274 (Peparetos, 4. – 2. st. pr. Kr.); *SNG von Aulock Troas*, br. 1743 (Methymna, 2. – 1. st. pr. Kr.); Hoover 2010, str. 17–18, br. 49–54; str. 23–25, br. 84, 96, 103 (Korkira, 5. – 3. st. pr. Kr.); str. 60, br. 287 (Lemnos, 3. – 2. st. pr. Kr.); str. 116, br.

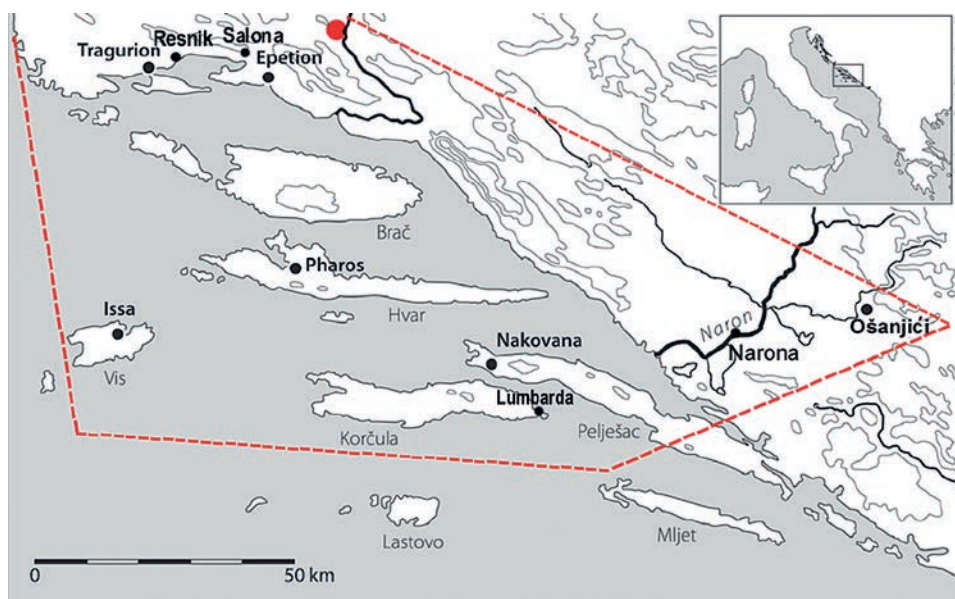

Figure 9.
Presumed findspot of Issa's silver coin (marked in red) and the Issaeen economic enclave in central Dalmatia (within a segmented line); visualization by Ivan Pamić

Slika 9.
Pretpostavljeno mjesto nalaza isejskoga srebrnog novca (označeno crvenom bojom) i isejske ekonomske enklave u srednjoj Dalmaciji (omeđena isprekidanom crtom); izradio Ivan Pamić

quem for the coins with jugate busts / grape cluster, and implicitly for the silver issue, is provided by the evidence of the overstriking of Hieron II's litrai, which cannot be much later than c. 200 BC. The iconographic similarity between the bronze coins with volute krater / grapes and those with jugate busts / grapes suggests that the latter were minted in the first quarter of the 2nd century. Issa may have introduced a silver coinage at this time.

The adoption of new coin types advertising Issa's wine and pottery industries while also referencing the cult of Dionysus²⁹ is indicative of the economic success achieved by the city in this period, in contrast with Pharos' apparent decline.³⁰ As a trading hub, Issa was involved in a broad system of commercial exchanges.³¹ In the first half of the 2nd century BC the Issaeans, as Roman allies, contributed to the Roman war effort against Philip V of Macedon, Antiochus III of Syria, and Perseus, by participating in naval operations as far as the eastern Mediterranean.³² They also established close relations with the communities of Tragurion and Epetion and founded a permanent settlement at Resnik on the Illyrian coast. Issa's wine economy was robust and Issaeen trade and international clout were at their peak throughout this period. The minting of silver by

postoje neke sličnosti između posude prikazane na srebrnom novcu i kantara iz Atene i Korinta, koji se mogu datirati u razdoblje između ranoga 3. i početka 2. stoljeća pr. Kr.²⁷ Takozvani ilirski kantari, bradavičasti kantari i kasnohelenistički kantari iz Ise i Fara (*Faros*) izgledaju sasvim drugačije.²⁸ Međutim, vjerojatniji *terminus post quem* za novac sa združenim poprsjem/grozdrom, a shodno tome i za emisiju srebrnih primjeraka, pružaju dokazi o prekovanim litrama Hijerona II., odnosno razdoblje ne može biti puno kasnije od oko 200. g. pr. Kr. Ikonografska sličnost brončanog novca s volutnim kraterom/groždem i onoga sa združenim poprsjima/groždem ukazuje da su potonji kovani u prvoj četvrtini 2. stoljeća. U Isi se možda u to vrijeme počeo koristiti srebrni novac.

Uvođenje novih tipova novca kojima se promovirala isejska industrija vina i keramike, uz istodobno upućivanje na kult Dioniza²⁹, pokazatelj je gospodarskog uspjeha koji je grad ostvario u tom razdoblju, za razliku od razvidnoga nazadova-

pp. 5–6, Fig. 6; Čargo 2010, p. 139, no. 16; Kirigin 2008, p. 63, no. 33 (from Pharos) and p. 124, no. 81; Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, p. 209. For the kantharoi from Vlaška njiva's necropolis see Ugarković 2019, pp. 89–90, Figs. 109–110, and pp. 101 and 108, Fig. 141.

²⁹ For the cult of Dionysus at Issa see Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, p. 193; Ugarković 2016, pp. 82–83. Cf. Paškvan 2005; Visonà 2017, pp. 207–208, n. 69.

³⁰ See the remarks by Kirigin 2018, p. 31.

³¹ Šegvić *et al.* 2016, pp. 46–47.

³² Čargo 2018, pp. 24–26.

475 (*Andros*, 3. - 2. st. pr. Kr.); str. 155–156, br. 635–636, 641 (*Naksos*, 4. - 3. st. pr. Kr.); str. 187–188, br. 770–771 (*Amorgos*, 200. - 180. g. pr. Kr.); str. 200, br. 824, i str. 202–203, br. 836 (*Milos*, 4. - 2. st. pr. Kr.); str. 223, br. 913 i 916 (*Metimna*, 4. - 3. st. pr. Kr.).

²⁷ Usp. Rotroff 1991, str. 65, 77 i 85; Rotroff 1997, 1. dio, str. 85–87, 248–251, br. 70–89; 2. dio, sl. 7–9 i T. 7–9 (čaše-kantari, oko 300. - 260. g. pr. Kr.); James 2018, str. 87–89 i 167, br. 94.95 (kantari kaleži, oko 225. - 175. g. pr. Kr.).

²⁸ Usp. Kögler 2009, str. 82, sl. 08–09 (*Lissos*); Miše, Šešelj 2007, str. 5–6, sl. 6; Čargo 2010, str. 139, br. 16; Kirigin 2008, str. 63, br. 33 (*Faros*) i str. 124, br. 81; Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, str. 209. O kantarima s nekropole Vlaška njiva v. Ugarković 2019, str. 89–90, sl. 109–110, i str. 101 i 108, sl. 141.

²⁹ O kultu Dioniza u Isi v. Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, str. 193; Ugarković 2016, str. 82–83. Usp. Paškvan 2005; Visonà 2017, str. 207–208, bilj. 69.

Issa as an expression of civic pride,³³ however short-lived, can perhaps be understood in this political and economic climate. Any conclusion about the weight standard on which Issa struck this unique silver coin must be tentative. Since its original weight may have been even higher than 5 g, it exceeds the weight of an early Roman Republican denarius and of the drachms of Apollonia and Dyrrhachium, which circulated widely in the Adriatic region in the late Hellenistic period. However, similar weights have been recorded for Corcyraean didrachms minted between c. 270/250 and 229 BC.³⁴ Furthermore, a “reduced Corcyraean” standard was adopted by Corcyra and several other Greek communities ranging from Epirus to Aetolia in the late 3rd century BC. If so (and assuming that our coin’s silver content also approaches that of these contemporary issues), it could have been equivalent to a reduced Corcyraean didrachm of c. 4.90–5.25 g. This weight would also have been interchangeable with that of silver coins minted in central Greece and in the Peloponnese between the late 3rd and the late 2nd centuries BC.³⁵ The Issaeans presumably used a weight standard for their silver currency that was easily recognized by their trading partners.

It is significant that silver and bronze coins of Corcyra, which comprised a large share of the coinage circulating in the Adriatic region throughout the 3rd and 2nd centuries BC,³⁶ have also been found at Issa.³⁷ Possibly between 200 and 150 BC both

nja Fara.³⁰ Isa je kao trgovačko središte bila uključena u širok sustav trgovinske razmjene.³¹ Isejci su u prvoj polovici 2. st. pr. Kr. kao rimski saveznici dali svoj doprinos rimskim ratnim pohodima protiv Filipa V. Makedonskog, Antioha III. Sirijskog i Perzeja, pa su sudjelovali u pomorskim operacijama sve do istočnog Sredozemlja.³² Također su uspostavili bliske odnose sa zajednicama u Traguriju (*Tragurion*) i Epetiju (*Epetion*) i osnovali stalno naselje u Resniku na ilirskoj obali. Tijekom cijelog tog razdoblja isejska je ekonomija vinarstva bila intenzivna, a trgovina i međunarodni utjecaj na vrhuncu. Kovanje srebra u Isi kao izraz građanskog ponosa³³, koliko god ono kratko trajalo, možda je moguće razumjeti u svjetlu takve političke i gospodarske klime.

Bilo kakvi zaključci o standardu težine prema kojemu je u Isi iskovan naš jedinstveni srebrni novac moraju biti okvirne naravi. Budući da je izvorno možda težio i više od 5 g, to znači da mu je masa veća od ranorimskoga republikanskog denara i drahmi Apolonije i Dirahija, koji su u kasnom helenističkom razdoblju bili u širokom optjecaju na prostoru Jadrana. Međutim, slične su težine zabilježene i kod korkirske didrahme, kovane u razdoblju negdje između 270./250. i 229. g. pr. Kr.³⁴ Nadalje, Korkira i nekoliko drugih grčkih zajednica, od Epira do Etolije, koncem 3. stoljeća pr. Kr. usvojile su “reducirani korkirski” standard. Ako je tome tako (i pod pretpostavkom da je udio srebra u našem novcu također približan onome u suvremenim emisijama), mogao je biti jednake težine kao reducirana korkirska didrahma, tj. oko 4,90 - 5,25 g. Težina je također mogla biti kombinirana s onom srebrnoga novca kovanog u središnjoj Grčkoj i na Peloponezu između kasnoga 3. st. i konca 2. st. pr. Kr.³⁵ Isejci su po svoj prilici koristili standard težine za svoju srebrnu valutu, koju su njihovi trgovinski partneri lako prepoznavali.

Značajno je da su nalazi srebrnoga i brončanog novca Korkire, koji je činio velik udio novca u optjecaju u jadranskoj regiji

33 See *RPC I*, p. 16.

34 Cf. Mørkholm 1991, pp. 84 and 152; Doyen 2012, pp. 119–114. For the weights of these Corcyraean didrachms cf. Preka, *Gjongecaj* 2007, p. 373, nos. 165–171; *SNG München Thessalien*, nos. 646–647 (described as drachms).

35 See Stoyas 2004, pp. 208 and 215; Doyen 2012, pp. 115–137; Thonemann 2015, p. 140.

36 Psoma 2015, p. 67. For finds of Corcyraean coins in the Adriatic region, and from the Veneto to southern Albania, see A. Fortis in Muljačić 2011, pp. 259–260; Neumann 1779, pp. 178–179; Capor 1839; Kubitschek 1897, p. 160; Benndorf 1880, p. 76; Patsch 1904, p. 223; Novak 1924, p. 656; Cesano 1932, pp. 48, nos. 1–3 and 62–63, nos. 1–19; Breglia 1942, pp. 198–199, nos. 32–39, and pp. 242–244; Kraljević 1974, pp. 170–171; Visonà 1985, pp. 118–120; Gorini 1993, p. 308 (from L. Machiedo’s collection); Moucharte 1994, p. 97; Mattioli 1995, p. 305; Chatr Aryamontri 2001, pp. 42 and 49; Libero Mangieri 2001, p. 79, no. 52; Colivicchi 2002, p. 165; Gorini 2004, pp. 147–148, 164–165; *Gjongecaj* 2007, p. 168; *Gjongecaj* 2011, pp. 219–220; Abdy 2013, pp. 464–465; Bonačić Mandinić 2013, p. 365, nos. 23–27, and pp. 372–373; Gorini 2013a, pp. 793–794; Gorini 2013b, p. 37, nos. 14–15; Ilkić, Kožul 2017, p. 95, no. 10; Dragičević forthcoming. At least 7 Corcyraean drachms and a bronze coin with types similar to *SNG München Thessalien* 656 from the Puglia region were seen by P. Visonà in the collection of Taranto’s former Soprintendenza Archeologica (nos. 6309–6315, 4232) in 1983. A collection assembled on the island of Hvar after 2000 includes two bronzes of Corcyra similar to Hoover 2010, pp. 23–24, nos. 88 and 91.

37 Gorini 1993, p. 310 (from the Dojmi collection); Bonačić Mandinić, Visonà 2002, p. 324, n. 14; p. 326 (silver coin of Corcyra from Martvilo). Two Corcyraean bronze coins in the collection of Split’s Archaeological Museum (nos. 13996 and 19733) have been found by B.

30 V. napomene u Kirigin 2018, str. 31.

31 Šegvić *i dr.*, 2016, str. 46–47.

32 Čargo 2018, str. 24–26.

33 V. *RPC I*, str. 16.

34 Usp. Mørkholm 1991, str. 84 i 152; Doyen 2012, str. 119–114. U vezi s težinom ovih korkirskih didrahmi usp. Preka, *Gjongecaj* 2007, str. 373, br. 165–171; *SNG München Thessalien*, br. 646–647 (naznačene kao drahme).

35 V. Stoyas 2004, str. 208 i 215; Doyen 2012, str. 115–137; Thonemann 2015, str. 140.

Issa and Pharos overstruck a Corcyraean bronze issue with ship prow / kantharos.³⁸ Therefore the discovery of this silver coin enhances our understanding of the chronological sequence of Issa's bronze series and brings the relationship between the coinage of Issa and the coinage of Corcyra into sharper focus. The concentration of finds of Issaeans coins within the area with the largest density of Greek and Illyrian settlements (Fig. 9; cf. Fig. 1), to which this extraordinary find can be added, coincides with that of the main classes of Hellenistic pottery documented by recent studies,³⁹ and provides the clearest picture to date of the extent of Issa's economic enclave in central Dalmatia. The Issaeans may have been prompted to strike silver coins in the early 2nd century BC by a desire to assert their independence and to have a distinctive epichoric coinage in this multi-cultural context, in keeping with similar trends across the Greek world.⁴⁰

tijekom 3. i 2. st. pr. Kr.,³⁶ također zabilježeni u Isi.³⁷ Moguće je da su i Isa i Far negdje između 200. i 150. g. pr. Kr. prekovali korkirsku emisiju brončanoga novca prikazom brodske pramca/kantara.³⁸ Stoga otkriće našega srebrenog novca pridonosi boljemu razumijevanju kronološkog slijeda isejskih emisija brončanoga novca i većoj usredotočenosti na odnos između novca Ise i Korkire. Koncentracija nalaza isejskog novca u području s najvećom gustoćom grčkih i ilirskih naselja (sl. 9; usp. sl. 1), a kojima se može dodati ovaj osebujan nalaz, poklapa se s onom glavnih klasa helenističke keramike dokumentirane u sklopu nedavnih istraživanja³⁹ te pruža dosad najjasniji uvid u obuhvat isejske ekonomske enklave u srednjoj Dalmaciji. Isejce je na kovanje srebrnog novca početkom 2. st. pr. Kr. možda potaknula želja da dokažu svoju neovisnost i da imaju prepoznatljiv epihorski novac u višekulturalnom okruženju, u skladu sa sličnim trendovima u grčkome svijetu.⁴⁰

Čargo at Issa in controlled excavations. Another example in Split from K. Stockert's collection (no. 13423) probably comes from Dalmatia.

- 38 For a Pharian overstriking on Corcyra see Bonačić Mandinić 1987, p. 400, no. 227 and Pl. 3, no. 28; Bonačić Mandinić 2013, p. 373. An Issaeans overstriking on Corcyra in Split's collection (no. 14041) is still unpublished. For the undertypes see *SNG Copenhagen Epirus*, nos. 182–183, 186. The iconography of Issa and Pharos' bronze coinage was increasingly influenced by that of Corcyra according to Brunšmid 1898, pp. 39–40, 59.
- 39 See the maps in Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, pp. 198, 200–202, and 205–210.
- 40 Cf. Thonemann 2015, pp. 139–141; Reger 2018, pp. 125–126; Pamić, Visonà 2019, p. 63.

- 36 Psoma 2015, str. 67. O nalazima korkirskog novca u jadranskoj regiji te od Veneta do južne Albanije v. A. Fortis u: Muljačić 2011, str. 259–260; Neumann 1779, str. 178–179; Kapor 1839; Kubitschek 1897, str. 160; Benndorf 1880, str. 76; Patsch 1904, str. 223; Novak 1924, str. 656; Cesano 1932, str. 48, br. 1–3, i 62–63, br. 1–19; Breglia 1942, str. 198–199, br. 32–39, i str. 242–244; Kraljević 1974, str. 170–171; Visonà 1985, str. 118–120; Gorini 1993, str. 308 (iz zbirke L. Machieda); Moucharte 1994, str. 97; Mattioli 1995, str. 305; Chatr Aryamontri 2001, str. 42 i 49; Libero Mangieri 2001, str. 79, br. 52; Colivicchi 2002, str. 165; Gorini 2004, str. 147–148, 164–165; Gjongecaj 2007, str. 168; Gjongecaj 2011, str. 219–220; Abdy 2013, str. 464–465; Bonačić Mandinić 2013, str. 365, br. 23–27, i str. 372–373; Gorini 2013a, str. 793–794; Gorini 2013b, str. 37, br. 14–15; Ilkić, Kožul 2017, str. 95, br. 10; Dragičević, u pripremi. P. Visonà je 1983. godine u zbirci bivše *Soprintendenza Archeologica* u Tarantu (br. 6309–6315, 4232) vidio najmanje sedam korkirskih drahmi i jedan brončani novac sličan *SNG München Thessalien* 656 iz Apulije. U zbirci formiranoj na otoku Hvaru nakon 2000. nalaze se i dva brončana primjerka Korkire, slična onima u Hoover 2010, str. 23–24, br. 88 i 91.
- 37 Gorini 1993, str. 310 (iz zbirke Dojmi); Bonačić Mandinić, Visonà 2002, str. 324, bilj. 14; str. 326 (srebrni novac Korkire s Martvila). Dva primjerka korkirskog brončanog novca u zbirci Arheološkoga muzeja u Splitu (br. 13996. I 19733.) pronašao je B. Čargo u Isi prilikom kontroliranih iskopavanja. Još jedan primjerak u Splitu iz zbirke K. Stockerta (br. 13423) vjerojatno potječe iz Dalmacije.
- 38 O farskome prekićivanju korkirskog novca v. Bonačić Mandinić 1987, str. 400, br. 227, i T. 3, br. 28; Bonačić Mandinić 2013, str. 373. Jedan isejski prekov korkirskog novca u zbirci AMS-a (br. 14041) još uvijek nije objavljen. O prvim kovovima v. *SNG Copenhagen Epirus*, br. 182–183, 186. Prema Brunšmid 1898, str. 39–40, 59, na ikonografiju brončanoga novca Ise i Fara sve više je utjecao novac Korkire.
- 39 V. karte u Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006, str. 198, 200–202 i 205–210.
- 40 Usp. Thonemann 2015, str. 139–141; Reger 2018, str. 125–126; Pamić, Visonà 2019, str. 63.

Acknowledgements

The authors are grateful to Tomislav Bilić and Ivan Mirnik (Archaeological Museum in Split), Elena Bonelou (Ephorate of Antiquities of Corfu), Maja Bonačić Mandinić, Boris Čargo, Arsen Duplančić and the late Zoran Podrug (Archaeological Museum in Split), Ivo Dragičević (Zagreb), Ante Đuderija (Stari Grad, Hvar), Branko Kirigin (Hvar – Split), Damir Kovač (Zagreb), Ivan Pamić (Viganj), Claudia Perassi (Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano), Dubravka Ujes Morgan (Newark, DE), and Marina Ugarković (Institute of Archaeology) for providing critical information, bibliography, or feedback in the preparation of this essay.

Zahvale

Autori zahvaljuju Tomislavu Biliću i Ivanu Mirniku (Arheološki muzej u Zagrebu), Eleni Bonelou (Ephorate of Antiquities of Corfu), Maji Bonačić Mandinić, Borisu Čargu, Arsenu Duplančiću i Zoranu Podrugu (Arheološki muzej u Splitu), Ivi Dragičeviću (Zagreb), Anti Đuderiji (Stari Grad, Hvar), Branku Kiriginu (Hvar – Split), Damiru Kovaču (Zagreb), Ivanu Pamiću (Viganj), Claudiji Perassi (Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano), Dubravki Ujes Morgan (Newark, DE) i Marini Ugarković (Institut za arheologiju, Zagreb) za pomoć u vezi s ključnim podacima, literaturom ili povratnim informacijama prilikom pripreme ovoga rada.

Prijevod / Translation: Denis Gracin

Bibliography / Literatura**Abdy 2013**

R. Abdy, *Butrint. The Coins from the Modern Excavations in the Forum*, in: Proceedings of the 1st International Conference, *Νομισματική και οικονομική Ιστορία στην Ηπειρο κατά την Αρχαιότητα* (University of Ioannina, October 3rd–7th 2007), K. Liampi, C. Papaevangelou-Genakos, K. Zachos, A. Doursougli, A. Iakovidou (eds.), Athens 2013, 463–471.

Amela Valverde 2015

L. Amela Valverde, *Corcira en época helenística*, in: *Varia nummorum IV*, Barcelona 2015, 155–167.

Bacotich 1928

A. Bacotich, *Di due opuscoli a stampa poco conosciuti dell'abate Antonio Caramaneo Mattiasevi di Lissa (1658–1721)*, Archivio storico per la Dalmazia, Roma 1928: 3/23, 228–235.

Benndorf 1880

O. Benndorf, *Ausgrabungen in Ossero*, Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich 4, Wien 1880, 73–82.

Betsiou 2018

A. Betsiou, *Marcus Antonius and Corcyra: reflections on coins*, Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie 164, Bruxelles 2018, 342–367.

BMC Thessaly to Aetolia = P. Gardner, *Catalogue of Greek Coins in the British Museum, Thessaly to Aetolia*, London 1883.

Bonačić Mandinić 1987

M. Bonačić Mandinić, *Novac Farosa iz zbirke Machiedo u Arheološkom muzeju u Splitu*, Arheološki vestnik 36, Ljubljana 1987, 393–405.

Bonačić Mandinić 2013

M. Bonačić Mandinić, *Grčki i italski novac s Palagruže*, Diadora 26–27, Zadar 2013, 351–379.

Bonačić Mandinić, Visonà 2002

M. Bonačić Mandinić, P. Visonà, *Monetary Circulation on the Island of Vis (Issa), c. 350 B.C. – A.D. 600*, in: N. Cambi, S. Čače, B. Kirigin (eds.), *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 24. do 26. rujna 1998. godine u Splitu*, Split 2002, 319–374.

Bouyon, Depeyrot, Desnier 2000

B. Bouyon, G. Depeyrot, J.-L. Desnier, *Systèmes et technologie des monnaies de bronze (4e s. avant J.-C. – 3e s. après J.-C.)*, Wetteren 2000.

Breglia 1942

L. Breglia, *Nuovi elementi di conoscenza per la circolazione monetale e la storia dell'Epiro*, in: Società Reale di Napoli. Rendiconti della R. Accademia di Archeologia Lettere e Belle Arti, N.S. 21, Napoli 1941, 193–260.

Breglia 1967

L. Breglia, *Numismatica antica. Storia e metodologia*, Varese 1967.

Brunšmid 1898

J. Brunšmid, *Die Inschriften und Münzen der griechischen Städte Dalmatiens*,

Abhandlungen des archäologisch-epigraphischen Seminars der Universität Wien XIII, Wien 1898.

Capor 1839

M. Capor, *Antiquaria*, in: Gazzetta di Zara No. 64, 9 agosto 1839, 253–256; No. 65, 13 agosto 1839, 257–260.

Cesano 1932

S. L. Cesano, *Monetazione e circolazione sul suolo dell'antica Albania*, Atti e Memorie Istituto Italiano di Numismatica 7, Roma 1932, 47–98.

Cesarik 2019

N. Cesarik, *Roman auxiliary forts in Dalmatia: the case of Tilurium*, Journal of Roman History and Archaeology 6/2, Cluj-Napoca 2019, 27–41.

Chatr Aryamontri 2001

D. Chatr Aryamontri, *Insedimenti, vie di comunicazione e circolazione monetale in Peucezia*, Annali dell'Istituto Italiano di Numismatica 48, Roma 2001, 13–72.

Colivicchi 2002

F. Colivicchi, *La necropoli di Ancona (IV–I sec. a.C.). Una comunità italica fra ellenismo e romanizzazione*, Napoli 2002.

Čargo 2010

B. Čargo, *Martvilo. Istraživanja jugozapadne isejske nekropole do 1970. godine*, Split 2010.

Čargo 2018

B. Čargo, *Iz grada isplovi ovog. Issa Maritima*, Split 2018.

de Longpérier 1861

A. de Longpérier, *Monnaies du Sérapéum de Memphis*, Revue numismatique 18, Paris 1861, 407–428.

Doyen 2012

C. Doyen, *Études de métrologie grecque II. Étalons de l'argent et du bronze en Grèce hellénistique*, Louvain-la-Neuve 2012.

Dragičević, forthcoming/ u pripremi

I. Dragičević, *Nove spoznaje o grčkom i grčko-ilirskom novcu u Hercegovini*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 114, forthcoming/u pripremi

Dukat, Jeličić Radonić 2017

Z. Dukat i J. Jeličić Radonić, *Novac grčkih gradova – Issa, Arpi, Sikion*, in: J. Jeličić Radonić, H. Göricke-Lukić, I. Mirnik, *Faros III. Grčki, grčko-ilirskih i rimski novac*, Split 2017, 208.

Duplančić 2006

A. Duplančić, *Kutije za numizmatičke zbirke iz Visa i Trogira*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku 99, Split 2006, 379–386.

Eckhel 1775

J. H. Eckhel, *Numi veteres anecdoti ex Museis Caesareo Vindobonensi, Florentino magni ducis Etruriae, Granelliano nunc Caesareo, Vitzaiano, Festeticsiano, Savorgnano Veneto, aliisque. Pars I. Complectens numos in Europae urbibus signatos*, Vienna 1775.

Eckhel 1794

J. H. Eckhel, *Doctrina numorum veterum. Pars I. de numis urbium, populorum,*

regum. Volumen II. continens reliquas Europae regiones cum parte Asiae Minoris, Vienna 1794.

Faucher 2013

T. Faucher, *Frappier monnaie. La fabrication des monnaies de bronze à Alexandrie sous les Ptolémées*, Études Alexandrines 27, Alexandrie 2013.

Faucher, Brousseau, Olivier 2013

T. Faucher, L. Brousseau, J. Olivier, *Expérimentation sur la technique de fabrication des monnaies grecques: approches, réalisation, perspectives*, in: F. Tereygeol (ed.), *Comprendre les savoir-faire métallurgiques antiques et médiévaux*, Paris 2013, 71–99.

Fortis 1774

A. Fortis, *Viaggio in Dalmazia dell'abate Alberto Fortis*, Vol. II, Venezia 1774.

Fortis 1778

A. Fortis, *Voyage en Dalmatie par M. l'Abbé Fortis*, Tome I, Berne 1778.

Giurgevich 2010

L. Giurgevich (ed.), *Dall'epistolario di Alberto Fortis. Destinazione Dalmazia. Lettere a Giulio Bajamonti, Matteo Sovich, Michele Sorgo, Rados Antonio Michieli Vitturi, Teresa Bassegli Gozze, Tommaso Bassegli, Luca Sorgo, Rocco Bonfiol, Maria Gozze Giorgi Bona, Anastasia Vukossich e Giovanni Bizzarro*, Pirano 2010.

Gjongecaj 2007

S. Gjongecaj, *La circolazione delle monete a Phoinike*, in: S. De Maria, S. Gjongecaj

(eds.), *Phoinike IV. Rapporto preliminare sulle campagne di scavi e ricerche 2004–2006*, Bologna 2007, 168–176.

Gjongecaj 2011

S. Gjongecaj, *La circulation monétaire en Illyrie du Sud et en Épire du Ve au Ier siècle av. J.-C.*, in: T. Faucher, M.-C. Marcellesi, O. Picard (eds.), *Nomisma. La circulation monétaire dans le monde grec antique. Actes du colloque international Athènes, 14–17 avril 2010*, Herent 2011, 213–243.

Gorini 1993

G. Gorini, *La circolazione in ambiente adriatico*, in: A. Stazio, M. Taliercio Mensitieri, S. Ceccoli (eds.), *La monetazione dell'età dionigiana. Atti dell'VIII convegno del Centro Internazionale di Studi Numismatici. Napoli 29 maggio – 1 giugno 1983*, Roma 1993, 277–312.

Gorini 2004

G. Gorini, *Monete greche dal Veneto*, in: V. Marrazzo, D. Romagnoli, A. Stazio, M. Taliercio (eds.), *Presenza e funzioni della moneta nelle chora delle colonie greche dall'Iberia al Mar Nero. Atti del XII convegno organizzato dall'Università "Federico II" e dal Centro Internazionale di Studi Numismatici Napoli 16–17 giugno 2000*, Roma 2004, 133–170.

Gorini 2005

G. Gorini, *Monete greche dal Polesine*, Scienze dell'antichità 11 (2001–2003), Roma 2005, 335–342.

Gorini 2013a

G. Gorini, *Le monete greche nei depositi dei santuari medio-altoadriatici (III–I secolo a.C.)*, *Hesperia* 30, Roma 2013, 783–804.

Gorini 2013b

G. Gorini, *Monete greche dalle Marche testimoni di contatti tra Oriente ed Occidente in età antica (III–I sec. a.C.)*, in: R. Rossi (ed.), *Le Marche e l'oltre Marche tra l'evo antico e il moderno. Rapporti di varia natura alla luce della documentazione numismatica. 2° Convegno di Studi numismatici marchigiani (Ancona 13–14 maggio 2011)*, Ancona 2013, 11–39.

Hoover 2010

O. D. Hoover, *Handbook of Coins of the of the Islands: Adriatic, Ionian, Thracian, Aegean, and Carpathian Seas (excluding Crete and Cyprus) in the Sixth–First Centuries BC*, Lancaster, Pennsylvania and London 2010.

Ilkić 2018

M. Ilkić, *Lički nalazi farskog i isejskog novca*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 111, Split 2018, pp. 57–66.

Ilkić 2019

M. Ilkić, *Antički novac iz Sikula*, Kaštela 2019.

Ilkić, Kožul, Meštrov 2020

M. Ilkić, P. Kožul, M. Meštrov, *Numizmatički nalazi s područja Općine Polača*, in: B. Došen (ed.), *Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Polački kraj u prošlosti i sadašnjosti održanoga u Ražnjevića dvorima u Polači 7.*

svibnja 2016, Polača – Zadar 2020, 181–226.

Ilkić, Kožul 2017

M. Ilkić, P. Kožul, *Numizmatički nalazi s prapovijesne gradine Gradac kod mjesta Smkovice na otoku Pagu*, in: J. Dobrinčić (ed.), *INCC 2016. Zbornik radova 8. međunarodnoga numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj, Rijeka, 7. listopada 2016, Rijeka 2017*, pp. 90–96.

Ilkić, Šešelj 2017

M. Ilkić, L. Šešelj, *Noviji nalazi grčko-ilirskog novca s područja sjeverne Dalmacije*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 110 (1), Split 2017, 281–302.

Imhoof-Blumer 1884

F. Imhoof-Blumer, *Griechische Münzen aus dem Museum in Klagenfurt und anderen Sammlungen*, *Numismatische Zeitschrift* 16, Vienna 1884, 246–259.

James 2018

S. James, *Hellenistic Pottery. The Fine Wares*, Princeton, New Jersey 2018.

Kirigin 2008

B. Kirigin, *Grčko-helenistička zbirka u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu*, Split 2008.

Kirigin 2018

B. Kirigin, *Pharos, Greek Amphorae and Wine Production*, in: D. Katsonopoulou (ed.), *Paros IV. Paros and its colonies. Proceedings of the Fourth International Conference on the archaeology of Paros and the Cyclades. Paroikia, Paros, 11–14 June 2015, Athens 2018*, 397–419.

Kirigin, Katunarić, Šešelj 2006

B. Kirigin, T. Katunarić, L. Šešelj, *Preliminary notes on some economic and social aspects of amphorae and fine ware pottery from central Dalmatia, 4th–1st BC*, in: F. Lenzi (ed.), *Rimini e l'Adriatico nell'età delle guerre puniche. Atti del Convegno Internazionale di Studi Rimini, Musei Comunali, 22–27 marzo 2004*, Bologna 2006, 191–225.

Kögler 2009

P. Kögler, *Abseits der Zentren – zwischen den Zentren: Die importierte und nicht importierte Feinkeramik aus Lissos – Eine Studie zu den ökonomischen und kulturellen Beziehungen der Stadt im später Hellenismus*, *Iliria* 34, Tirana 2009, 77–89.

Kraljević 1974

G. Kraljević, *Antički novci iz Posušskog Graca u zbirci Zemaljskog muzeja*, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, n.s., *Arheologija* 29, Sarajevo 1974, 169–177.

Kubitschek 1897

G. Kubitschek, *Ripostiglio di monete illiriche da Škudljivac sull'isola Lesina*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata* 20, Split 1897, 159–171.

Leake 1856

W. M. Leake, *Numismatica hellenica*, London 1856.

Libero Mangieri 2001

G. Libero Mangieri, *Le monete di Sidion e la circolazione monetaria nel periodo classico-ellenistico a Gravina di Puglia e ad Altamura* (BA), *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* 102, Milano 2001, 49–81.

Lovrich 1776

G. Lovrich, *Osservazioni di Giovanni Lovrich sopra diversi pezzi del Viaggio in Dalmazia del Signor Abate Alberto Fortis, coll'aggiunta della vita di Soçivizza*, Venezia 1776.

Lučin 2018

B. Lučin, *Antiquarianism in Croatia: An Overview*, in: N. Jovanović, J. Luggin, L. Špoljarić, L. Šubarić (eds.), *Neo-Latin contexts in Croatia and Tyrol. Challenges, Prospects, Case Studies*, Wien, Köln, Weimar 2018, 163–186.

Mattiassevich Caramaneo 1858

A. Mattiassevich Caramaneo, *Notizie di Lissa e di Lesina, cavate dagli antichi autori*, in: I. Cantù (ed.), *Cronaca di scienze, lettere, arti, economia, industria*, *Giornale*, 4 I. Semestre, Milano 1858, dispensa 9, 549–554; dispensa 10, 617–620; dispensa 11, 682–687; 4 II. Semestre, Milano 1858, dispensa 14, 104–108.

Mattioli 1995

B. Mattioli, *Taranto. Aspetti di un fenomeno rituale*, in: R. Cantilena (ed.), *Caronte – Un obolo per l'aldilà. Atti delle giornate di studio. Salerno, 20–22 febbraio 1995*, Napoli 1995, 289–310.

Milčetić 1912

I. Milčetić, *Dr. Julije Bajamonti i njegova djela*, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 192, Zagreb 1912, 97–250.

Miletić 2006

Ž. Miletić, *Roman Roads along the Eastern Adriatic: State of Research*, in: S. Čače, A.

Kurilić, F. Tassaux (eds.), *Les routes de l'Adriatique antique. Géographie et économie / Putovi antičkog Jadrana. Geografija i gospodarstvo*, Bordeaux – Zadar 2006, 125–136.

Millino 2003

G. Millino, *Ierone II, Roma e l'Adriatico*, *Hesperia* 17, Roma 2003, 105–127.

Milošević 1998

A. Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Split 1998.

Milošević 2017

A. Milošević, *Arheologija Sinjskog polja*, Split 2017.

Mionnet 1807

T. E. Mionnet, *Description de médailles antiques, grecques et romaines, avec leur degré de rareté et leur estimation*, Tome II, Paris 1807.

Mionnet 1824

T. E. Mionnet, *Description de médailles antiques, grecques et romaines, avec leur degré de rareté et leur estimation. Supplément*. Tome III, Paris 1824.

Miše 2015

M. Miše, *Gnathia and Related Hellenistic Ware on the East Adriatic Coast*, Oxford 2015.

Miše, Šešelj 2007

M. Miše, L. Šešelj, *The late Hellenistic and early Roman fine pottery from the sanctuaries of Diomedes in Dalmatia*, *Rei Cretariae Romanae Acta* 40, Freiburg im Breisgau 2007, 1–7.

Mørkholm 1991

O. Mørkholm, *Early Hellenistic Coinage from the Accession*

of Alexander to the Peace of Apamea (336–188 B.C.), Frome, London 1991.

Moucharte 1994

G. Moucharte, *Numismatique de Corcyre et de Corfou*, *Revue Belge de Numismatique* 140, Bruxelles 1994, 95–98.

Muljačić 2011

Ž. Muljačić, *Prvo izdanje jedinog djela Alberta Fortisa o otoku Korčuli* (Memoria sopra l'isola di Corzola, SIC; 33 neobrojčene stranice) (MIC), in: Ž. Muljačić, *Fortisološke studije*, Split 2011, 239–267.

Neumann 1779

F. Neumann, *Populorum et regum numi veteres inediti ac illustrati*, Vienna 1779.

Novak 1924

G. Novak, *Dim(os) i Herakleia*, in: M. Abramić, V. Hoffiller (eds.), *Bulićev zbornik: naučni prilozi posvećeni Franu Buliću prigodom LXXV godišnjice njegova života od učenika i prijatelja IV. oktobra MCMXXI*, Zagreb-Split 1924, 655–658.

Novak 1956

G. Novak, *Antun Matijašević Karamaneo*, *Anali Historijskog instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 4-5, Dubrovnik 1956, 466–482.

Pamić, Visonà 2019

I. Pamić, P. Visonà, *A rare bronze coin of Issa from Grad, Nakovana (Pelješac Peninsula)*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 112, Split 2019, 67–80.

Papazoglu 1978

F. Papazoglu, *The Central Balkan Tribes in Pre-Roman Times: Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci, and Moesians*, Amsterdam 1978.

Paškvan 2005

Paškvan, S., *Elementi dionizijeva kulta na novcu grčkih polisa Isse (Visa) i Pharosa (Hvara), te slični primjeri iz antičkog svijeta*, in: J. Dobrinić (ed.), *INCC 2004. Zbornik radova 4. međunarodnog numizmatičkog kongresa u Hrvatskoj 20. – 25. rujna 2004 Stari Grad (Pharos) otok Hvar I M/B Marko Polo, Hrvatska, Rijeka 2005*, 199–206.

Patsch 1904

C. Patsch, *Archäologisch-epigraphisch Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien*. VI., Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegowina 9, Wien 1904, pp. 171–301.

Pouqueville 1826

F.-C.-H.-L. Pouqueville, *Voyage de la Grèce*, 2nd edition, Tome I, Paris 1826.

Preka, Gjongecaj 2007

K. Preka, S. Gjongecaj, *Le trésor de Corfou*, 1997, in: G. Moucharte, M. B. Borba Florenzano, F de Callataj, P. Marchetti, L. Smolderen, P. Yannopoulos (eds.), *Liber amicorum*, Louvain-la-Neuve 2007, 365–378.

Psoma 2015

S. E. Psoma, *Greece from the Archaic through the Hellenistic Period*, in: C. Arnold-Biucchi, M. Caccamo Caltabiano (eds.), *Survey of Numismatic*

Research 2008–2013, Taormina 2015, 59–82.

Reger 2018

G. Reger, *Regionalism and Coins in the Hellenistic World*, in: O. Tekin (ed.), *Second International Congress on the History of Money and Numismatics in the Mediterranean World 5–8 January 2017 Antalya. Proceedings*, Istanbul 2018, 119–129.

Rizzoli 1904 and 1905

L. Rizzoli jun., *Issa. Monografia numismatica del prof. dott. Francesco Carrara (edita ed annotata dal dott. L. Rizzoli jun.)*, Bollettino di Numismatica e di Arte della Medaglia 2 no. 8 (Agosto 1904), 89–92; no. 9 (Settembre 1904), 101–104; no. 11 (Novembre 1904), 125–128; 3 no. 1 (Gennaio 1905), 2–5; no. 2 (Febbraio 1905), 17–19; no. 4 (Aprile 1905), 41–46. Also as a pamphlet in the library of Padua's Museo Bottacin, inv. 36816.

Romagnolo 1969

A. Romagnolo, *Erudizione e archeologia in Camillo Silvestri. Il museo di anticaglie*, Padusa 5 nos. 3–4, Rovigo 1969, 18–30.

RPC I = *The Roman Provincial Coinage*, A. Burnett, M. Amandry, P. P. Ripollès (eds.), Vol. I, London 1992.

Rotroff 1991

S. I. Rotroff, *Attic West Slope Vase Painting*, *Hesperia* 60/1, Princeton, New Jersey 1991, 59–102.

Rotroff 1997

S. I. Rotroff, *Hellenistic Pottery. Athenian and*

Imported Wheelmade Table Ware and Related Material, Princeton, NJ 1997.

Rutter 2000

N. K. Rutter, *Coin types and identity: Greek cities in Sicily*, in: C. Smith, J. Serrati (eds.), *Sicily from Aeneas to Augustus. New Approaches in Archaeology and History*, Edinburgh 2000, 73–83.

Seidl 1851

J.G. Seidl, *Beiträge zu einer Chronik der archäologischen Funde in der österreichischen Monarchie*, *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 6, Wien 1851, pp. 205–271.

Sestini 1828

D. Sestini, *Descrizione di molte medaglie antiche greche esistenti in più musei comprese in 41 tavole incise in rame e distribuite secondo il sistema geografico numismatico*, Firenze 1828.

Sestini 1830

D. Sestini, *Descrizione delle medaglie antiche greche del Museo Hedervariano dalla Liburnia fino a tutte le isole dell'arcipelago. Parte europea*, Vol. II, Firenze 1830.

SNG Copenhagen Epirus = *Sylloge Nummorum Graecorum Denmark. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Epirus – Acarnania*, Copenhagen 1943.

SNG Copenhagen Ionia II = *Sylloge Nummorum Graecorum Denmark. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Ionia Part II. Erythrae – Priene*, Copenhagen 1946.

SNG Copenhagen Thrace = *Sylloge Nummorum Graecorum Denmark. The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Thrace Part I. The Tauric Chersonese – Thrace: Mesembria*, Copenhagen 1942.

SNG München Thessalien

= K. Liampi (ed.), *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland. Staatliche Münzsammlung München 12. Heft, Thessalien – Illyrien – Epirus – Korkyra*, München 2007.

SNG von Aulock Troas

= K. Kraft (ed.), *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung von Aulock, Troas · Aeolis · Lesbos 1439–1767*, Berlin 1959.

Stanich 1926 and 1927

S. Stanich, *Studi storici sopra l'isola e l'antica città di Lissa (Issa). Programma dell'i.r. Ginnasio completo di prima classe in Zara alla fine dell'anno scolastico 1863–1864, Zara*. Reprinted in *Archivio Storico per la Dalmazia*, Roma 1926: 1/1, 25–32; 1/2, 37–40; 1/3, 41–44; 1/4, 37–40; 1/5, 41–44; 1/7, 41–44; 1/8, 37–40; 1/9, 29–32; 1927: 2/11, 23–28; 2/14, 89–96.

Steinbüchel von Rheinwall 1820

P. G. A. Steinbüchel von Rheinwall, *Dalmatien. Eine Reiseskizze*, *Jahrbücher der Literatur. Anzeige-Blatt für Wissenschaft und Kunst* 12, Wien 1820, 1–30.

Stoyas 2004

Y. Stoyas, *Σταθμητικοί κανόνες και νομισματική παραγωγή στην αρχαία Ακαρνανία και*

Αιτωλία, in: *Β' Διεθνές Ιστορικό και Αρχαιολογικό Συνέδριο Αιτωλοακαρνανίας* Αγρινίο 29, 30, 31 Μαρτίου 2002. Πρακτικά Α' Τομος, Αγρινίο 2004, 199–215.

Šašel Kos 2011

M. Šašel Kos, *Peoples on the northern fringes of the Greek world: Illyria as seen by Strabo*, in: J.-L. Lamboley, M. P. Castiglioni (eds.), *L'Illyrie Meridionale et l'Épire dans l'Antiquité V. Actes du Ve colloque international de Grenoble (8–11 octobre 2008)*, Vol. II, Paris 2011, 617–629.

Šegvić et al. 2016

B. Šegvić, M. Ugarković, A. Süssenberger, R. Ferreira Mählmann, A. Moscariello, *Compositional properties and provenance of Hellenistic pottery from the necropolis of Issa with evidence on the cross-Adriatic and the Mediterranean-scale trade*, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 16/1, Rhodes 2016, 23–52.

Šeparović 2017

T. Šeparović, *Numizmatički nalazi*, in: M. Sanader, D. Tončinić, Z. Šimić Kanaet, S. Ivčević, Z. Buljević, T. Šeparović, I. Miloglav, *Tilurium IV. Arheološka istraživanja 2007. – 2010. godine*, Zagreb 2017, 359–368.

Šeparović 2020

T. Šeparović, *Numizmatička zbirka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika*, Split 2020.

Thonemann 2015

Thonemann, *The Hellenistic world: using coins as sources*, Cambridge 2015.

Tondo 1990

L. Tondo, *Domenico Sestini e il Medagliere Mediceo*, Firenze 1990.

Ugarković 2016

M. Ugarković, *Trouble in paradise? Among the last comedy scenes in red-figure: an oinochoe from Issa and its cultural context*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 109, Split 2016, 57–98.

Ugarković 2019

M. Ugarković, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoka Visu*, dio 1/1, Split-Zagreb 2019.

Ujes-Morgan 2012

D. Ujes-Morgan, *1st Century BC Drachms of Apollonia and Dyrrhachium in the Territory of the Scordisci. A Prologue to the Roman Conquest of the Balkans*, in: E. Paunov, S. Filipova (eds.), *Studia in honorem Iliae Prokopov sexagenario ab amicis et discipulis dedicata*, Tirnovi 2012, 367–387.

Visonà 1985

P. Visonà, *Coins of Ballaios found in Italy*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 78, Split 1985, 117–122.

Visonà 2010

P. Visonà, *Monete greche d'Iliria nella Collezione del Civico Museo di Storia ed Arte di Trieste*, *Rivista Italiana di Numismatica e Scienze Affini* 111, Milano 2010, 15–45.

Visonà 2017

P. Visonà, *Rethinking the*

Coinage of Issa, a Greek Island Polity, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 110-1, Split 2017, 193–232.

Williams, forthcoming/ u pripremi

D. Williams, *Giacomo Gradenigo, Joseph Eckhel and coin finds: the mints of Issa, Pharos, Corcyra Melaina, Pale, and the so-called pegasi*, in: B. Callegher, A. Gariboldi (eds.), *Collezionisti e collezioni di antichità e di numismatica a Venezia nel Settecento*, Trieste 2021, forthcoming/u pripremi

Zaninović 2004

M. Zaninović, *Issa e Pharos, paesaggio agrario e viticoltura*, *Hesperia* 18, Roma 2004, 163–170.

